

УДК 340:659.4.327.88 (477)

Лисенко Сергій Олексійович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри управління безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, тел. 0675740981, e-mail: crimeconsult@ukr.net

Лысенко Сергей Алексеевич,
кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры управления безопасностью, правоохранительной и антикоррупционной деятельности, Межрегиональная Академия управления персоналом, 03039, г. Киев, ул. Фрометовская, 2, тел.: 0675740981, e-mail crimeconsult@ukr.net

Serhiy Oleksiyovych Lysenko,
PhD in Law, associate professor in the

Department of Security Management and Law Enforcement and Anti-Corruption Activities, Interregional Academy of Personnel Management, 03039, Kyiv, Frometivska str., 2, tel.: 0675740981, e-mail: crimeconsult@ukr.net

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗУМІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Проведено конституційний аналіз правового забезпечення інформаційної безпеки в Україні, досліджено систему конституційного та корпоративного законодавства про інформаційну безпеку, визначено структуру адміністративно-правових відносин щодо забезпечення інформаційної безпеки, певні особливості інформаційних відносин, проаналізовано визначення інформаційної безпеки та її конституційної відповідності.

Ключові слова: інформаційне право, інформаційна безпека, система інформаційної безпеки, інформаційні відносини, правове забезпечення, конституційні засади.

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ОСНОВЫ ПОНИМАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Аннотация. Проведено конституционный анализ правового обеспечения информационной безопасности в Украине, исследовано систему конститу-

ционного и корпоративного законодательства об информационной безопасности, определено структуру административно-правовых отношений по обеспечению информационной безопасности, определены особенности информационных отношений, проанализировано определения информационной безопасности и ее конституционного соответствия.

Ключевые слова: информационное право, информационная безопасность, система информационной безопасности, информационные отношения, правовое обеспечение, конституционные основы.

CONSTITUTIONAL FOUNDATIONS OF INFORMATION SECURITY AWARENESS

Abstract. In the article the constitutional legal analysis of information security in Ukraine, studied the constitutional system and corporate legislation on information security, determined the structure of administrative and legal relations regarding information security, certain features of information relations, analyzes the definition of information security and its constitutional compliance.

Keywords: information law, information security, information security system, information relations, legal security, constitutional principles.

Постановка проблеми. В сучасній Україні сформувався необхідні умови для переходу до інформаційного суспільства. Одна з таких умов – розвиток і вдосконалення системи конституційного правового регулювання відносин у сфері інформаційної безпеки. Справедливо буде визнати, що саме суспільні відносини, що стосуються інформаційної сфери, є тим стимулом, який впливає на розвиток інформаційного права.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед науковців, які займаються означеною проблематикою, доцільно назвати: І. Бегішев, Л. Задорожня, М. Коваль, В. Брижко, В. Цимбалюка, Д. Довгаль, Б. Кормич, Г. Виноградова, В. Заросило, Є. Скулиш, А. Марушак, Р. Калюжний, В. Ліпкан, А. Подоляка, Н. Банчук, А. Мовчан, І. Арістова та ін.

Водночас деякі питання досліджень інформаційної безпеки залишаються не розкритими.

Мета статті. Визначити конституційні засади розуміння інформаційної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Нові тенденції у розвитку інформаційного права та інформаційної безпеки в Україні знайшли відображення в законах “Про інформацію”, “Про захист персональних даних”, “Про Національну програму інформатизації” та “Про науково-технічну інформацію”, прийнятих з 1992 по 1998 роки. Однак аналіз чинного законодавства в галузі забезпечення інформаційної безпеки підтвердив наявність принципових недоліків, таких як суперечливість, декларативність, наявність конституційних суперечностей [16, 21].

Закон України “Про основи національної безпеки України” ви-

значив сфери, де суб'єкти державного управління національною безпекою мають забезпечити захищеність інформаційної сфери. Також було зазначено, що основними напрямками суб'єктів інформаційної безпеки обрані наступні: виявлення обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації [6]. Залишається не врегульованим питання взаємодії господарських підприємств із державними органами та регулювання їх внутрішніх власних інтересів.

У результаті конституційного аналізу правового забезпечення інформаційної безпеки в Україні, виявлено цілий ряд проблем у цій галузі в нормативних документах міністерств (відомств) і окремих підприємств. Відзначається відсутність єдиних підходів до регулювання питань забезпечення захисту інформації від незаконного втручання, знищення, модифікування, блокування, копіювання, надання, поширення, а також інших неправомірних дій у окремо взятих інформаційних системах. Відзначено недоліки адміністративно-правового регулю-

вання державного обліку, реєстрації баз і банків даних, які створюються в міністерствах і на підприємствах.

На основі дослідження системи конституційного та корпоративного законодавства про інформаційну безпеку, з урахуванням сучасних тенденцій у розвитку правового забезпечення інформаційної безпеки, масиву не завжди узгоджених правових актів, що стосуються інформаційної сфери, і комплексного характеру інформаційного законодавства, напрошується висновок про необхідність розроблення базових конституційних принципів законодавства України про інформаційну безпеку. Ухвалення таких фундаментальних, конституційних змін правового характеру важливо для розвитку і вдосконалення правового забезпечення інформаційної безпеки як на державному, так і на приватному рівні. Одночасно слід позбутися маси дублюючих один одного правових і підзаконних актів, створених у цій сфері, які тільки заплутують процес забезпечення інформаційної безпеки на підприємствах та в державі загалом.

Інформаційне суспільство формує особливі інформаційні відносини, які становлять інтерес для досліджень. Визначаючи правовідносини як суспільні зв'язки, що виникають на основі норм права, учасники яких набувають суб'єктивні права і обов'язки, забезпечені державою, ми розглядаємо інформаційні правовідносини як однорідну групу суспільних відносин в інформаційній сфері. При постійному вдосконаленні інформаційного суспільства, зростає число суб'єктів, які здійснюють

інформаційно-правову діяльність. Особливості цих правовідносин визначаються змістом інформаційної безпеки, як станом захищеності збалансованих інтересів особистості, суспільства і держави в інформаційній сфері від внутрішніх і зовнішніх загроз [15, 17]. Специфіка цих правовідносин визначається таким видом діяльності, як інформаційна діяльність. Питання про поняття та зміст інформаційно-правової діяльності найбільш розроблене в монографічних дослідженнях В. С. Цимбалюка, Д. В. Довгала, Б. А. Кормича.

Структура адміністративно-правових відносин щодо забезпечення інформаційної безпеки визначається основними напрямками захисту об'єктів інформаційної сфери, тобто інформаційного законодавства: захист інформаційних прав і свобод; захист інформації, інформаційних ресурсів та інформаційних систем від неправомірного впливу сторонніх осіб; захист інтересів особистості, суспільства і держави від впливу шкідливої, небезпечної, неякісної інформації [16].

У роботах українських вчених зазначалося, що існують певні особливості інформаційних відносин, які виділяють їх в адміністративно-правовому відношенні. До них відноситься те, що відносини виникають, розвиваються і припиняються в інформаційній сфері при самостійному зверненні відокремленої інформації, при створенні і застосуванні автоматизованих інформаційних технологій, засобів і механізмів інформаційної безпеки. Вони відображають також особливості застосування публічно-правових

та цивільно-правових методів регулювання при здійсненні конституційних прав і свобод з урахуванням специфічних особливостей і юридичних властивостей інформації, інформаційних та інших об'єктів інформаційного середовища. І головне те, що інформаційні відносини визначають політику в сфері захисту інформаційних прав і свобод людини і громадянина. Багатогалузевий характер правових відносин в інформаційній сфері передбачає їх комплексне регулювання при збалансованому застосуванні різних галузевих норм [14].

Комплексні наукові дослідження проблематики залишаються поза увагою розробників проектів окремих законодавчих актів. У деяких нормативних актах, або в їх проектах, надмірно ускладнюють формулювання зрозумілих понять, демонструють правове визначення надмірного контролю держави. Також робиться спроба адміністративним регулюванням забезпечити закріплення функції держави взяти на себе визначення, яка саме інформація є "достовірною", "недостовірною", "зіпсованою" і т. д., а яку треба заборонити, як вияв загрози чи виклик для безпеки. Відповідно до норм Конституції України держава може тільки сприяти плюралізму в інформаційній сфері суспільства на принципі співвідношення потреб та інтересів особи, і соціальних утворень [19].

Щодо визначення інформаційної безпеки та її конституційної відповідності, пропонується звернути увагу на дослідження Б. Кормича [15], який визначає їх у комплексі

відповідно до принципових положень, віддзеркалених у Конституції України за зумовленістю специфіки її як предмета права. Його думки пропонується викласти в такій інтерпретації щодо формування конституційних засад регулювання інформаційної безпеки, як вияву своїх прав і свобод в інформаційній сфері:

- Інформаційна безпека — це вид інформаційної діяльності певних державних суб'єктів. Тобто діяльність з підтримання інформаційної складової національної безпеки охоплює певну частину відокремлених від інших напрямів діяльності держави.

- Інформаційна безпека — динамічне суспільне явище. У зв'язку з цим в аспекті змісту національної безпеки вона виявляється у співвідношенні між напрямками діяльності різних суб'єктів щодо інформації, а отже, постійно змінюється під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів (серед них визначальними є загрози, виклики, небезпека).

- Основою правового регулювання, а також участі держави в суспільних інформаційних процесах (відносинах) є компетенція та юрисдикція органів, що закріплені у відповідних статтях Конституції України, та визначають правову природу інформаційного суверенітету особи, підприємств та держави, як складових національного суверенітету.

- Конституція України надає інформаційній безпеці статусу, обсягу і змісту як окремої функції держави, що виявляється в її законах, зокрема визнання пріоритету серед інших напрямів державної діяльності.

- Компетенція держави, щодо безпеки в інформаційній сфері суспільства, зумовлюється потребою гармонізації прав і обов'язків різних осіб, подолання конкуренції між ними та функціями держави через її органи гілок влади, стосовно регулювання інформаційних процесів у соціальних відносинах.

- Державне регулювання інформаційної сфери підприємства можливе лише через установлення правових норм на рівні юридичних законів (насамперед у такій їх формі, як кодекси).

- Політика у сфері інформаційної безпеки має ознаки багатовекторності, що зумовлюється об'єктивною різноманітністю суспільних відносин щодо інформації.

Таке наповнення положень правового регулювання інформаційної безпеки є більш простим та зрозумілим з позицій не тільки юридичної науки, а й практики. Запровадження цього в теорію інформаційного права дозволить конкретизувати нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері інформації та заповнити прогалини.

Наповнення положень конституційними засадами правового регулювання інформаційної безпеки пропонується розглядати також у контексті її ознак:

- зміст інформаційної безпеки, як сфери суспільних відносин балансує на стику різних складових національної безпеки та відповідних функцій держави;
- інформаційна безпека має загальнодержавний і локальний (регіональний) зміст, які впливають з потреб та

інтересів різних осіб — учасників інформаційних відносин;

- державне регулювання в інформаційній сфері має відбуватися лише на правовій основі, відповідно до норм, закріплених у Конституції України;
- політика держави щодо національної інформаційної безпеки має реалізовуватися кожним через інститути публічної влади, а також через інститути суспільства [20].

Як перспективу наукових досліджень адміністративного та інформаційного права, виокремлюють проблеми налагодження організаційної складової в системі державного та корпоративного управління в інформаційній сфері.

З позиції адміністративного права, інформаційну безпеку, як соціально-технологічне правове явище, пропонується розглядати з метою формування ефективних загальних положень стосовно гарантій захисту інформаційних прав людини у взаємозв'язку з державними та іншими інтересами в країні, суспільними цінностями, благами; формування системних ознак правового регулювання організаційно-управлінських заходів; запобігання вільному розповсюдженню інформації, що має правовий режим обмеженого доступу, поширення тощо.

Як основні конституційні, пропонується виділити принципи інформаційної безпеки, визначені І. Бегишевим [18]. Вони можуть виглядати таким чином: пріоритет прав і свобод людини, громадянина (як основоположний принцип, закріплений як стандарт у міжнародному праві);

баланс інтересів особи, суспільства і держави як суверенів у суспільних відносинах щодо інформації; адекватність заходів протидії загрозам, викликам для безпеки в інформаційному просторі; державний нагляд, контроль у сфері інформаційної безпеки (наприклад, за розробкою і виробництвом спеціальних засобів інформаційної зброї); гласність і громадський контроль за діяльністю органів державної влади в інформаційній сфері суспільства.

Однією з основних складових конституційно-правового регулювання інформаційної безпеки повинен бути — вплив держави на конкурентну боротьбу підприємств та інших осіб за володіння різними засобами масової інформації, зокрема процесами їх монополізації, концентрації — для отримання політичної влади певними особами. У наш час боротьба окремих сил за вплив в електронних і друкованих ЗМІ, за контроль над кінокомпаніями, видавництвами та інформаційними агентствами спричиняє узурпацію “четвертої гілки влади”. Це створює тенденції до концентрації влади над суспільством, до маніпулювання свідомістю політичними партіями та окремими громадськими організаціями тоталітарного спрямування [19].

У наукових джерелах висловлюються погляди, що право на інформацію — лише складник забезпечення свободи слова, вираження поглядів, ідей тощо. Свобода інформації — умовне позначення цілої групи свобод, що формалізуються у правах, — свободи слова або свободи вираження думок; свободи преси та інших ЗМІ; права на одержання ін-

формації, що має суспільне значення; свободи поширення інформації [22]. У зв'язку з цим свободи окремої людини, громадянина прямо екстраполюються на можливі виклики, загрози, небезпеки для інших осіб, суспільства, держави, міжнародного співтовариства.

Слід констатувати, що інформаційне право, як галузь права — є важливим та необхідним інструментом регулювання діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, державних і недержавних підприємств, установ і організацій, людини і громадянина у сфері інформаційної безпеки.

Науковці Л. Задорожня, М. Коваль, В. Брижко, наголошуючи на важливості законодавчого врегулювання питань інформаційної безпеки, визначають: “Інформаційну безпеку можна розуміти, з одного боку, як безпосередньо захист інформації, і особливо — захист таємниці, комерційної інформації, інформації з обмеженим доступом, персональних даних тощо, з іншого — як захист інформаційних систем, які фактично є засобом передачі інформації” [20].

Розгляд проблем інформаційної безпеки з позиції одержання, зберігання, використання, поширення та захисту інформації, тобто — сферу інформаційних відносин, пов'язаних з обігом інформації, неминуче зменшує управлінську роль держави та адміністративно-правового регулювання відносин у цій сфері діяльності.

Інформаційна безпека, виражена в предметі та методі, тісно взаємодіє практично з усіма існуючими галузями права. Ця взаємодія охоплює своїм регулятивним впливом різні

сфери державного та суспільного життя. Державна адміністративна діяльність перебуває під прямим впливом процесів, які відбуваються у суспільстві, і насамперед в економіці, що неминуче позначається на змісті інформаційної безпеки та характері її регулювання [23].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вплив сучасних реалій на систему управління забезпечення інформаційної безпеки формує систему конституційних засад, які будуть, в майбутньому, гарантом сучасного та законного їх регулювання. При цьому створення відповідних засад має адекватно реагувати на виклики кожного етапу розвитку інформаційного суспільства. Інформаційна революція, глобалізаційні інформаційні процеси, широкий спектр нових негативних інформаційних чинників перетворили інформаційну безпеку на категоричний імператив сучасності, як важливу сферу права та сферу адміністративно-правового регулювання. Систематизація норм інформаційної безпеки повинна відбуватись згідно з переліченими конституційними засадами, повністю позбавляючись складних процедур, зайвих перепон та найбільш узгодженою системою норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Конституція* України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — с. 141.
2. *Декларація* про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. № 55-

- XII // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1990. — № 31. — С. 429.
3. *Про інформацію*: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради. — 1992. — № 48. — Ст. 650.
 4. *Про захист персональних даних*, Закон України // Відомості Верховної Ради. — 2010. — № 34. — Ст. 481.
 5. *Про Національну програму інформатизації*: Закон України від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР? // Відомості Верховної Ради. — 1998. — № 27–28. — С. 181.
 6. *Про основи національної безпеки України*, Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради. — 2003 — № 35. — С. 156.
 7. *Закон України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”* від 01.07.2010 № 2411-VI.
 8. *Про банки та банківську діяльність*: Закон України від 20.03.1991 р. // Закони України. — К., 1996. — Т. 1.
 9. *Про підприємства в Україні*: Закон України від 27.03.1991 р. // Закони України. — К., 1996. — Т. 1.
 10. *Про науково-технічну інформацію*: Закон України від 25.06.1993 р. // Закони України. — К., 1996. — Т. 5.
 11. *Про захист інформації в автоматизованих системах*: Закон України від 5.07.1994 р. // Закони України. — К., 1997. — Т. 7.
 12. *Закон України “Про доступ до публічної інформації”* від 13.01.2011 р. № 2939-VI // Голос України. — 2011. — 9 лют.
 13. *Виноградова Г. В.* Інформаційне право України: навч. посіб. — К.: МАУП, 2006. — 144 с.
 14. *Дахова І.* Поняття виконавчої влади та її місце в державному механізмі України (конституційний аспект) // Право України. — 2002. — № 12. — С. 23–27.
 15. *Кормич Б. А.* Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 “Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право” / Б. А. Кормич. — Х., 2004. — 42 с.
 16. *Про затвердження Концепції технічного захисту інформації в Україні*: Постанова КМ України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
 17. *Цимбалюк В. С.* Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства / В. С. Цимбалюк. — К.: Освіта України, 2011. — 426 с.
 18. *Бегишев И. Р.* Информационное оружие как средство совершения преступлений / И. Р. Бегишев // Информационное право. — 2010. — № 4. — С. 23–25.
 19. *Арістова І. В.* Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 / І. В. Арістова. — Х., 2002. — 476 с.
 20. *Задорожня Л. М.* Питання вдосконалення законодавства України у сфері інформації та інформатизації / Л. М. Задорожня, М. І. Коваль, В. М. Брижко // Дод. до наук. журн. “Правова інформатика”. — К.: Акад. правових наук, 2005. — 31 с.
 21. *Ліпкан В. А.* Національна безпека України: навч. посіб. / В. А. Ліпкан. — 2-ге вид. — К.: КНТ, 2009. — 576 с.
 22. *Бачило И. Л.* Информационное право. Роль и место в системе права Российской Федерации / И. Л. Бачило // Государство и право. — 2001. — № 2. — С. 5–14.
 23. *Колпаков В. Н.* Адміністративне право України: підручник / В. Н. Колпаков, О. В. Кузьменко. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 544 с.